

OSMANLI DEVLETİ ZAVİYESİNDEN 1904-1905 RUS-JAPON HARBI*

Dr. Hüseyin Hilmi ALADAĞ
KTO Karatay Üniversitesi
İnkılap Tarihi Bölümü
hhilmialadag42@gmail.com

Öz

Rus-Japon Harbi'nin (1904-1905) II. Abdülhamid ve Osmanlı kamuoyu tarafından nasıl algılandığını ortaya koymak bu makalenin temel amacı olacaktır. Osmanlı sınırlarından bir hayli uzak bir bölgede cereyan etmiş olmasına rağmen Rus-Japon Harbine, başta II. Abdülhamid olmak üzere Osmanlı Yönetimi tarafından özel bir önem verilmiş ve bu savaş; askeri, diplomatik ve siyasî açıdan çok dikkatli bir şekilde takip edilmiştir. Özellikle Osmanlı Sultanının bu yakın takibi neticesi, ülke kamuoyu, hükümet ve basın da bu savaşa özel bir önem vermiştir. Bu özel önemin tesbiti ile bu savaşın sonuçlarının ekonomik ve siyasal hayatımıza etkilerinin belgelerle ortaya konması; 20. yüzyıl başlarında Osmanlının dünyaya bakışını ortaya koyması açısından da önemli olacaktır. II. Abdülhamid'in bu savaşla ilgili olarak Osmanlı kamuoyundan farklı düşündüğü ifade edilebilir. Osmanlı Kamuoyu savaşta Japonya'nın galip gelmesinin çok iyi olacağını düşünmektedirler. Çünkü Rusya Osmanlının tarihteki kadim düşmanlarından biridir. Bu "ezeli düşmanın" Osmanlıdan bir başka güce yenilmiş olması bile, halk nezdinde bir kazançtır ve sevinç vesilesidir. Ama Padişah için meselenin bu kadar basit olmadığı anlaşılmaktadır. Rusya'nın savaşta Japonya'ya yenilmesi halinde tüm dikkatini Aksa-yı Şarktan Balkanlara teksif edip Balkanları karıştıracağını II. Abdulhamid görebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rus-Japon Savaşı, Osmanlı Devleti, II. Abdulhamid, Jön Türkler.

* Bu makale, Yrd. Doç. Dr. Efan UZUN danışmanlığında tamamlanan 1904-1905 Rus-Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

THE 1904-1905 RUSSIAN-JAPANESE WAR FROM THE PERSPECTIVE OF THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

The main aim of the present paper is to present the perception of the Russian Japanese War (1904-1905) by Sultan Abdulhamid II and the Ottoman public. Although it took place far away from the Ottoman borders, the Russian-Japanese War was given special importance by Abdulhamid II and the Ottoman administration and was followed carefully for its military, diplomatic, and political aspects. Due to the close follow up by the Ottoman Sultan, the Ottoman public, government, and press gave special importance to this war. After the presentation of the special interest given to this war, its impact on our economic and political life will be documented; and this will be important to put forth the world view of the Ottomans at the beginning of the 20th century. It can be stated that Abdulhamid II was differing in his views from the Ottoman public opinion regarding this war. The Ottoman public believed that Japanese victory would be beneficial as Russia is one of the archenemies of the Ottomans throughout history. The defeat of the archenemy by another force than the Ottoman Empire was a reason of joy in the public. However, it seems that the matter was not that simple for the Sultan. Abdulhamid II could foresee that a defeated Russia by Japan would cause Russia to change its focus from the Far East to the Balkans and hence this would cause problems in the Balkans.

Keywords: The Russian-Japanese War, The Ottoman Empire, Abdülhamid II, The Young Turks.

GİRİŞ: OSMANLI JAPON İLİŞKİLERİNİN KURULMASI: II. ABDÜLHAMİD VE RUS-JAPON HARBİ

Türkiye’de ve Japonya’da Türk-Japon ilişkileri bakımından hemen ilk akla gelen hususlar; II. Abdülhamid tarafından Japonları ziyaret amacıyla gönderilen Ertuğrul gemisi, İngiltere ve Amerika’nın el altından yapmış olduğu finansal destek sayesinde Japonların Rusları hezimete uğratması, Türklerde pekişen Japon sempatisi ve İslam Dinini anlatmak ve irşat gayesiyle Japonya’ya giden Abdürreşid İbrahim’in çalışmalarıdır (Uçar 1995: 15-16). Tüm bu hususlara Japon İmparatorunun Osmanlı’ya ziyaret kasdıyla gönderdiği elçilerin tesis etmiş olduğu yakınlık ilave edilebilir. Elbette II. Abdülhamid bu gönderilen heyetlere mukabele de bulunmuştur. Somut bir örnek olmak üzere; Japonların Çin galibiyetini de tebrik etmiştir. *“Harp, Japonya’nın mutlak zaferiyle neticlendiği zaman, Hamit, aziz dostu Mikado’ya samimi bir tebrik yolladı. Hatta işi bu derecede bırakmadı. İyi derecede Japonca bilen Ali Bey isminde bir yüzbaşı ile Mikado’ya kıymetli bir at da gönderdi. Bu at has ahırda bulunan hayvanların en iyisi idi.”* (Şakir 1994: 108).

Karşılıklı olarak aracılık eden bu “iyi niyet ve dostluk elçilerinin” çalışmalarından başka, O dönemde II. Abdülhamid’in mevcut emperyalist hesapların odaklandığı Uzakdoğu ile ilgili siyasi gelişmeleri oldukça yakından takip etmeye çalıştığı da bilinmektedir.

“Bilhassa sultan saraya gayet mufassal bir Aksay-ı Şark haritası getirtmişti. Her gün bu haritanın karşısına geçerek harp vaziyetini inceden inceye tetkik ediyor, dostu ve “adeta gizli müttefiki” olan Japon imparatoru Mikado’nun nasıl bir siyasi meslek ve askeri maharet göstereceğini dört gözle bekliyordu. Japonlar dünya medeniyetine yeni karışmış olmakla beraber, propaganda işinde de büyük muvaffakiyet göstermişlerdi...” (Şakir 1994: 107).

Sultan’ın Uzakdoğu’ya olan alakası özellikle Rus-Japon Savaşı esnasında da caridir. O dönemde genç bir subay olan Rauf Orbay hatıralarında Amerikalı amiral Bagnam Paşa ile birlikte II. Abdülhamid’i ziyaretlerinde yaşadıkları hadiseyi şöyle anlatmıştır:

“İçeriye girdiğimizde padişah, salonun ortasındaki büyük masanın başında en büyük ölçekli, Kipert Paftası denilen haritanın başındaydı. Harita üzerine Japon ve Rus bayrakları iğnelerle yerleştirilmişti. Böylece Rus-Japon Savaşı’nda kimin hangi toprakları elinde tuttuğu takip ediliyor, gelen haberlere göre bayraklar yer değiştiriyordu. Abdülhamid, bizi masanın sağ ve solundaki yaldızlı koltuklara oturttu ve Paşa’ya bayrakların doğru yerlere yerleştirilip yerleştirilmediğini sordu...” (Kutay 1992: 262-263).

Amerikalı amiral Bagnam Paşa, Padişahın Rus-Japon Harbi’ne duyduğu bu yakın alaka karşısında bir hayli şaşırmıştır ve Yıldız Sarayına kapanmış bir despot olarak gördüğü Sultan’ın dünya ahvaline bu derece muttali olması karşısında; II.

Abdülhamid'in çözülmesi zor bir bilmece olduğunu Rauf Orbay'a ifade ettiği aktarılmaktadır.

II. Abdülhamid Rus-Japon Savaşı'nı dikkatle takip ettiği gibi meseleye genel kanaatlerin ve ortalama düşüncesinin etkisinde kalmadan bakabilmiştir. İslam Âlemi, hususiyle Osmanlı halkı, Japonların muhakkak kazanmasını istiyor ve Japonlarla alakalı savaş bölgesinden gelen iyi haberleri sevinç içinde kutluyordu. Fakat Rusların yenilgi haberleri geldikçe Sultan, Romanofların tepkisini çekmemek için itinalı bir tarafsızlık siyaseti güdüyordu. Savaş müddetince kamuoyundaki Japon tarafgirliği dikkate alındığında, Rusya'nın yanlış yorumlayabileceği bir olaydan sakınabilmek için takip edilen bu tarafsızlık siyaseti, Japonların Osmanlı ile ilişkilerinde kapitülasyonlar talep etmeleri (ki bu talep Japonların emperyalist devletlerin çemberine girip aynen onların çıkarıcı diplomalarını taklit etmeye çalıştıklarını gösterir) Japonya ile resmi ve ticari anlaşmalar yapmak isteyen Osmanlı bürokratlarını hayal kırıklığına uğratması sebebiyle de pekişmiş oldu. II. Abdülhamid'in Rusların safında görünmek lüksü ise hiç yoktu çünkü 1902 İngiliz-Japon ittifakı sebebiyle İngiltere'yi karşısına almamalıydı. Bu denge gözetilirken, gerçekten Sultanı zorda bırakacak bir hadise yaşandı. Ruslar Karadeniz donanmasını Boğazdan geçirmek isteyince İngilizler Çanakkale'den geçirilmemesi konusunda tazyike başladı. Kriz büyüyordu, 1891 anlaşmasına göre sınırlı ve silahsız olmak şartıyla geçebilecek Rus filosu II. Abdülhamid'in akıllıca kurguladığı stratejisi ile teker teker yedi günde ve silahsız vaziyette Boğazdan geçirildi daha sonra Yunanistan'da Baltık Donanmasına katıldı, orada silahlandırıldı (Esenbel 2008: 70-71).

II. Abdülhamid'in savaşı ne derece takip edebildiği ve gelişmelere hangi dereceye kadar vakıf olabildiği meselesine gelince; belgeler ışığında bu hususu tesbit etmeye çalışabiliriz. II. Abdülhamid, Osmanlı Ordusunun komuta kademesinde bulunan subaylarından, Japon-Rus Savaşı ile ilgili sürekli malumat almıştır. Erkan-ı Harbiye'den Şevket Paşa, savaş bölgesine ait tafsilatlı bir harita hazırlamış ve arz etmiştir. *“Rusya ve Japonya muhârebesi en ziyâde şâyân-ı tedkîk bir devirde bulunub enzâr-ı cihân Purartur üzerine ma'tûf olduğundan mevki'-i mezkûrun bir kit'a mufassal planı manzûr-ı hikmet-nüşûr-i hazret-i cihândâr-ı a'zamîleri buyurulmak üzere arz u takdîm kılındı.”* (BOA, Y.PRK. MYD 25-116).

Şevket Paşa, tüm dünyanın savaşı dikkatle takip ettiğini ve Port-Artur Limanı'na yapılması muhtemel baskını 29 Mayıs 1904 tarihli raporunda şu şekilde ifade etmiştir:

“Purartur Limanının deniz cihetinden zabt ve teshîrinin müstehîl olduğu şimdîye değin edilen tecrûbesinden anlaşılmış olub harita-i mütekaddimeden müstebân buyurulacağı vechile kara cihetinden dahi istihkâmât-ı muttasıla ile muhâfaza ve müdâfa'a edilmektedir.

Purartur'un zabt ve teshîrine me'mûr olan Japonya'nın ikinci Oko kolordusu Dalini limanını kendisine üssü'l-harekât ittihâz eylediği ve buradan muhâsara ve hücum için muktazî her türlü esliha-i sakile vesâ'irenin nakli pek suhûletli olacağı derkârdır. İşbu ordunun bi'l-fi'il kumandası ahîran Mareşal Yamagata'nın uhdesine tefvîz ve ihâle edilmiş olup kumandan-ı müşârun ileyh geçen 1894 senesi Japonya ve Çin muhârebesi esnâsında dahi Purartur'a hücum ve zabt eylemiş idi.

Purartur istihkâmâtının tahayyürü için Dalinden Purartur'a muntehî iki tarikden sâhili ta'kîb eden yol en kesdirme bir tarik olduğu gibi işbu tarikî ta'kîb etmekte olan Japonya ordusunun sol cenâhını bahren Japonya donanma tarafından dahi muhâfaza ve te'mîn edileceğinden Japonya kumandanı kuvve-i külliyye-i askeriyyesini ve büyük çapdaki efvâh-ı nâriyyesini bu tarikdan sevk ederek ve kuvâ-yı bahriyesinden dahi istifâde ederek istihkâmâtın Rus tersânesi üstüne gelen kısmına hücum eylemesinin ağıleb-i ihtimâlden bulunduğu derkâr bulunmuştur.” (BOA, Y.PRK. MYD 25-116).

II. Abdülhamid bu savaşın tesirlerinin Balkanlara ulaşabileceğini önceden hesaplamış ve ilgililerden raporlar istemiştir. Devlet adamları Rus-Japon Savaşı sebebiyle oluşan yeni konjonktür neticesinde tatbik edilebilecek siyaset hakkında kaleme aldıkları layihalarını arz etmişlerdir. Balkanlarda geliştirilebilecek stratejilerin neler olabileceği hakkındaki tetkiklerini, görüşlerini II. Abdülhamid'e sunmuşlardır. 6 Nisan 1905 tarihli Yusuf Paşa'ya ait bir layihada, Rus-Japon Harbi'nin Balkan meselelerinin halledilmesi noktasında bir nimet sayılabileceği şu şekilde yorumlanmıştır:

“Rusya ile Japonya muhârebесinin zuhûru inşâ'allâhü te'âlâ tâli'-i ferhunde-metâli'-i saltanat-ı seniyyelerine muvâfık düşerek müddet-i medîde Rusların temâdi-i gâ'ilesine hâdim olur. Ma'amâfih ahvâl-i hâzıra îcâbınca Avusturya'nın düşmanlığı Rusya'nın adâvetine nazaran gâyet müdhiş olup şimdide kadar Rusya'yı makâm-ı tehdîdde bize irâ'e ile Rumeli'de âdetâ müstakil bir idâre te'sîsine müncer olan teşebbüsâtının neficesi Arnavudluğun dahi ma'âzallâhi te'âlâ elden gitmesini intâc edebileceğinden ve el-yevm Nemçe diplomatları İngilizleri elde etmeğe savaşıklarından Rusya'nın şu gâ'ileli zamânda döndürölmek istenilen Nemçe entrikalarına kat'iyen meydân verilmeyerek devlet-i aliyyelerince İngiliz politikasının elde olunması ve şu sûrete mümkün mertebe Avrupa devletlerince bir ihtilâf çıkarılıp Rumelideki müdâhalâta nihâyet verilmesi ve Arnavudlukdaki Nemçe teşvikât ve fesâdâtının izâlesi için mühim muhtıradır.” (BOA, Y.PRK. BŞK 75-88).

Esasında Sultan'a arz edilmiş şu tedbirler, II. Abdülhamid'in farkında olduğu ve bu meseleye bakışında temel bir husustur. En başından beri takip ettiği siyaset bu bakış açısının yansıması olmuştur. Layihanın ilerleyen kısımlarında meseleye ince bir yaklaşım söz konusudur. Layihada ezeli hasım Rusya'nın, yenilgiye uğramasının ne kadar sevindirici olduğunun izaha mahal bırakmayan,

malum bir mesele olduğu vurgulandıktan sonra, tecrübeli bir devlet adamının sorabileceği hayati bir soruya şu şekilde dikkat çekilmek istenmiştir:

“Rusya devlet-i aliyyelerinin düşmanlarından biridir. Mağlûb olması za‘fa uğraması şübhe yok ki mûcib-i memnûniyyet ahvâlden ma‘dûd olabilir. **Fakat hâl-i hâzır buna müsâ'id midir?** Balkan ahvâli devlet-i aliyyelerine ne gibi fevâ'id ve istihsâle müsta'iddir? İngilizlerin mevki'-i mümtâzına karşı Rusların politikası neye munhasır kalacaktır? Almanya'nın Rusya'ya gösterdiği teveccüh ve temâyül Nemçe politikasına muvâfık mıdır? Ya şu ahvâle karşı saltanat-ı seniyye ba'zı tedâbir-i mahsûsa ile hukûk-ı hükûmrânîsini muhâfaza ve müdâfa'a edemez mi. Rumeli'ye vukû' bulan müdâhalât ve tecâvüzâtı tâ esâsından mahv ve târumâr eyleyemez mi?” (BOA, Y.PRK. BŞK 75-88).

Tespit edilebilen bu sorulara getirilen çözümler ve meseleyle ilgili alınması icap eden tedbirler; Balkanların ahvali ve Avrupa politik atmosferi ekseninde layihanın devamında şu şekilde irdelenmeye çalışılmıştır:

“Ma'lûm-ı âlidir ki Rusya'nın Japonya'ya mağlûbiyeti bir hakikat-i mahza olmak üzere telakkî edilse bile Rusya'nın cesâmet ve mikneti i'tibârıyla mağlûbiyeti-i vâki'a başka bir devletin mağlûbiyetine kat'iyen kıyâs kabûl etmez. Nasıl ki İngiltere'nin Transvaal muhârebesi İngiltere'yi sarsamadı. İngiltere'nin yerinde başka bir devlet ola idi mahv olur gider idi. Yalnız şu kadar fark vardır ki Rusya'nın kuvâ-yı bahriyesi bu muhârebenin bir müddet devâmı hâlinde yirmi beş sene evvelki za'af derecesine rücû' etmekle berâber mağlûbiyetin ma'nen asker üzerinde icrâ edeceği sül-i te'sir devlet ve memleketin umûr ve mu'âmelât-ı mâliyyesine dahi pek ziyâde sirâyet ederek Rusya'yı şu nokta-i nazardan dahi fevka'l-me'mûl denecek kadar sarsabilir. Böyle bir farzın tahakkuku takdîrde ise alacağı tazminat ile telâfi-i mâ-fât mümkün olamayacağı gibi Avrupa'daki politikası sâyesinde inşâ'ât-ı cesîme-i berriyye ve bahriyyeye hasr ve sarf edebilecek milyarlarca istikrâzları ne Frans'a da ne Almanya'da akde muvaffak olmaz. Ma'amâfih yine Balkanlarda bir gâ'ilenin idâmesini te'mîn edebilir ve Avusturya ile paylaşamayacağını taksîm için uğraşır. **Avusturya şimdiye kadar bizi Rusya ile tehdid etti ve Rumeli vilâyât-ı şâhanelerinde âdetâ müstakil bir idâre te'sis ve teşkil eyledi. Şimdi ise Rusya meşgûldür. Gâ'ilesi büyükdür. Bir zamânlar göz açamayacaktır bile. Ahvâl bu merkezde iken devlet Nemçe politikasına bî-pey-rev olub duracak mıdır?”**

Layihada mühim tespitlerden olmak üzere; Rusya'nın hâlihazırda Japonya ile savaşta olmasının kadim Rusya'nın farklı cephelerde savaşmayı göze alamayacağı anlamına gelmediği vurgulanarak bu sebeple Rusları gücendirmemek için bu meselede tarafsız kalınması tavsiye edilmektedir.

“Çünkü binlerce mil mesâfede vâki' Japonya'yı istediği gibi alt üst edemese bile konu komşuya saldırmaktan hiçbir vakit âciz farz olunamaz. Husûsâ ki ekseriyâ harb i'lânı Rusya'da hükûmdâr ve hükûmetden ziyâde askerinin panslavistlerin yed-i iktidârında gibi bir şeydir. **Bunun için Rusya'ya**

karşı devlet-i ebed-müddet-i Osmâniyyelerince gâyet metîn ve bî-tarafâne bir politika tutularak gâyet samîmî görünmek elzemdir.”

Balkan meselelerinin Osmanlı Devleti lehine çözüme kavuşturulabilmesi ve Rumeli’de çıkmış olan karışıklıkların giderilebilmesi için İngiltere’nin bu konularda desteğinin elde edilebilmesinin İngiltere ile kurulacak diplomatik yakınlığa bağlı olduğu hatırlatılmıştır. “Rumeli’deki müdâhalât-ı ecnebiyye pek vahîm netîceler verecektir. Hukûk-ı mukaddeseniz mahv olacaktır. Rabbim te’âlâ ve tekaddes göstermesin, Girid gibi yapacaklardır. Hâlbûki zamân müsâ’id olduğundan **İngiltere’yi elde edip teşebbüsât-ı a’dâya karşı hâriku’l-âde tedâbîr-i mükemmele ittihâzına çalışmak icâb eder.”**

Osmanlı Devleti’nde devlet ricali Rus-Japon Savaşı ile alakalı olarak Sultana birçok layihalar arz etmişlerdir. II. Abdülhamid’e daha önceden verdikleri malumatın doğru çıktığını, arzlarında yer alan tahminlerinde isabet ettiklerini de vurgulamışlardır. Hicri 1321 senesi 11 Mart tarihli layihasında Yusuf Paşa tahminlerindeki isabetin calibi dikkat olması hususunu mükerreren belirtmiştir:

“Meselâ arabanın tekerlekleri fırladıktan sonra yol gösteren çokdur. İşbu misâl gibi Rusya’nın dokuz aydan evvelce ne bahrîsi böyle mahv olacağı ve ne dahi Purarturu bu hâle gelecek ve hele Japonyalıları denize döküp mu’âhedeyi Tokyo’da yapacağım diyerek başkumandan Koropatkin sadâsını semâlara çıkardığı **zamânda size söylemiş olduğum vechile** Rusya’nın mağlûbiyetle ve çekile çekile Harbine çekilecektir **dediğim sözün aynıyla vücûd bulmuş ve işte bugün mart dokuzunda Rusya’nın mağlûb ve perîşân ordusu Harbine çekilip ve varıyor.”** (BOA, Y.PRK. AZJ 50-88).

İncelemiş olduğumuz bu belgede Yusuf Türab Paşa, Japonya’nın harbi kazanmasındaki sebepleri şu şekilde tespit etmiştir:

“İmdi şu da’vâyı âcizânemin fi’iliyyâtıyla sübûtundan görülen keşfiyyâta bâdî kuvvet ne olduğu ya’ni Japonya’nın gâlibiyeti ve Rusya’nın mağlûbiyetiyle bâlâda mebhûs fenâlıklara bâdî olmuş ahvâli söyleyeyim. Vechile alınmış ma’lûmâtlardan olarak **Japonya topçuluğu Fransa’dan bahr-i yelkeni İngiltere’den kara muhârebesiyle fûnûn-i harbiyyeyi Almanya’dan tahsîl için her ne lâzım idi ise ma’a ziyâde ve dâhilîsiyle halkını bir vücûd gibi ettirmek ve düşmanların her dürlü iktidârıyla hilesini ve gaflet-i vâki’asıyla ahvâl-i mevcûdesini öğrenip ve her vechile galebe çalmak için ne lâzım görülmüş ise hepsini yaptıktan sonra **İngiltere ile resmen Amerika ile kalben fikren ittifâk edip** muhârebesine başladı.”**

Yusuf Türab Paşa; Rusya’nın savaşı kaybetmesinin en mühim sebeplerini ise,

“Japonya’nın istihsâl eylemiş bulunduğu her dürlü iktidârından gâfil bulunmuş ve Mançuri kıt’asında ola gelmiş mesârifât ve Japonya ile muhârebe edilmesi siyâkında hazırlıkların hakikati çar hazretlerinden mektûm tutulması ya’ni Mançuri’de bin top lâzım idi ise çar hazretlerine binden yukarı toplar alınmış ve gönderilmiş olduğunu arz ederler idi. Hâlbûki bin top olmayıp üçyüz top ve SEFAD, 2016 (36): 579-606

kezâlik yüz milyon fişenk alınmış ve gönderilmiş diye çar hazretlerine arz edilen otuz milyon fişenk alınıp ve gönderilmiş olduğu ve işbu vechile grandükler ile sâ'ir ba'zı vükelâ ve kurbiyyetlerindeki sahte sâdikların müştereken irtikâbât-ı vâkî'alarından olarak çar hazretleri hep yolunda zanneylediği işlerin hiç birisi olmadığını..." diyerek Rus Çarının kendi kurmayları tarafından yanlış yönlendirildiğini ve oyalandığını işaret etmiştir.

Yusuf Paşa'nın Rus ordusunda yapılan yolsuzluk ile alakalı aktarmış olduğu da dikkat çekicidir. "hattâ top ve cebhâne ile mühimmât-ı harbiyye-i sâ'ire için verilmiş yetmiş milyon Rus altını imperyalden yirmi milyonu mahalline sarf olunub elli milyon taksîm olunub ve yutulmuş bulunduğunu yakın zamânda çar haber almışdır. "

II. Abdülhamid devletin dâhili ve harici meselelerini takip ederken neredeyse her kavimden, her meslek ve camiadan istifadeye çalışmış, raporlar almıştır. Padişah, Janen eczanesi sahibi Jozef Rili'yi de ajan olarak kullanmış ve ondan gizli istihbarat temin etmiştir. Jozef Efendi Hicri 1321 senesinin 1 Mart tarihinde "gayet mahrem idüğü maruzdur" demek suretiyle Rus-Japon Savaşı'ndan galip çıkan Japonların isteyeceği tazminat ile alakalı:

"Aldığım ma'lûmât-ı husûsiyyeye nazaran: Japonya Rusya'dan gayet fâhiş tazmînât taleb edecek imiş. Hükûmet-i seniyyelerinden Rusya'nın istediği tazmînât sadr-ı esbak Sa'îd Paşa kulları tarafından Kırım muhârebesinden dolayı Rusya'nın Hükûmet-i seniyyelerinden olan borcuna mukâbil ve hattâ hükûmet-i seniyyelerinin alacaklı çıkacağına dâ'ir bir hesâb yaptığı ol vakit haber alınmış ve her ne sebebe mebnî ise bu hesâb icrâsız kalmış idi. Mâdem ki muvaffak olunamadı, Japonya'nın hükûmet-i seniyyeleriyle güzel bir politika tutacağı ise muhakkaktır. **Bu hâlde şimdi Japonya'nın isteyeceği tazmînâta hükûmet-i seniyyelerinin Rusya'ya vereceği tazmînât da zammendirilip bu sûretle tazmînât borcundan ve ikide birde ve hattâ şimdiki hâlde daha ziyâde edeceği muhakkak olan Rusya'nın tazyikından kurtulunmuş olur.**¹ Ancak bu husûsu gayet sâdik ve esrânî muhâfaza eder bir kullarına havâle buyurulub (çünkü Rusya sefâretince işidilmek korkusu vardır) bu kulları dahi Beyoğlu'ndaki Japon mağazası direktörünü –ki Japon kabinesine karâbeti ve Japon gazetelerine muhbirliği var imiş- celb ve bunun vâstasıyla veyahud "Tokyo"da bulunan ateşemiliter Miralay Pertev Beğ kulları vâstasıyla Japon erkân-ı hükûmetine tebliğ olunur ise ma'a'l-memnûniyye muvâfakatleri me'mûl-i kavîdir. Daha a'lâsı: müsâ'ade-i seniyyeleri buyurulur ise kulları Peşte'ye gidip Peşte'deki Macar "Mösyö İştados" vâstasıyla Viyana Japon sefiriyile gayet gizli olarak bu husûsu müzâkere edeyim. Yahud bu husûs başka sûretle ve fakat gayet gizli olarak sefir-i müşârun ileyhle –ki bu sefir Japonca hâ'iz-i nüfûzdur-müzâkere edildiği sûretde Rusya'nın bu hezîmeti ve Japonya'nın hükûmet-i seniyyeleriyle olacak dostluğu arasında Rusya'nın bu tazmînâtından

¹ Vurgulama tarafımızdan yapılmıştır.

kurtulacağı ihtimâlâtı vârid-i hatır-ı abd-i memlûkleridir.” (BOA, Y.PRK. ASK 227-30) ifadeleriyle durumu izah etmeye çalışmıştır.

Janen eczanesi sahibi Jozef Rili “*Japon-Rus muhârebesiyle netâyici ve teferru’âtına dâ’ir*” konulu istihbari raporunda:

“*Japon-Rus arasında vukû’ bulmakda olan muhârebenin netîcesi umûm dünyânın politik hâlini tebdil edecektir. Ve hükûmet-i seniyyelerine gelince: eğer makâmâtında bulunan zevât şevketlü efendimiz hazretlerinin her bir emr u fermân-ı hümayûnlarını harfiyyen infâz edecek olur ve ciddî ve tahsîl görmüş bulunur ise pek istifâde olunacağı ve fakat bu netîceye vâsil olmak için gâyet müteyakkız ve müdebbirâne hareket ve ustalıklı diplomasi kullanmak lâzımdır*” (BOA, Y. PRK. SGE 10-15) diyerek yaptığı girişten sonra, Rusya’da çıkması muhtemel ihtilalden için: “*Rusya’da dürlü dürlü gâyet sıkı ve zorbalkla hattâ dîn ve mezheplerini serbest bırakmayarak ve taht-ı idâresinde bulundurduğu birçok mezâhib erbâbı olan ahâlisinin ihtilâle kalkacakları tabî’i olub...*” şeklinde bahsetmiştir ancak bu durumun Rus politikasında değişikliğe sebebiyet verebileceğini, Rusların gözünü Ermenilerin yoğun olarak buldukları Doğu Anadolu’ya çevireceğini de raporuna eklemiştir. Jozef Efendi, İngiltere’den aldığı istihbaratı aktarırken müthiş bir iddia ortaya atmıştır. Eğer Devlet-i Aliye İngilizlerin istediği islahatları yapmazsa, donanmaları ile gelip İstanbul’u taht-ı idarelerine almak fikrinin kulislerde konuşulduğunu şu şekilde yazar:

“*bu hâlde hükûmet-i seniyyelerince Karadeniz Rus donanmasının korkusu mahvolmuş olur ve Avrupa vilâyât-ı şâhânelerince Rus politikasının ehemmiyeti kalmaz. Yalnız o hâlde olabilir ki: Ermenileri çok olan Anadolu vilâyât-ı şâhânelerine Rus daha ziyâde göz dikebilir.*”

Bununla beraber İngiltere politikasından iki günden beri aldığım ma’lûmâta göre: İşte Osmanlılar nezdinde bizim kıymetimiz şimdi daha ziyâde artacaktır. Osmanlıların fikrine gelecek ki hemen kırk beş elli sene evvel yan yana olarak ve menfa’atimiz icâbınca ve Devlet-i Aliyyeyi kurtarmak için Rusya’ya karşı muhârebe ettik. Fakat islahât edilmesini Devlet-i Aliyyeye ifâde eyledik. Çünkü İngiltere öteden beri Devlet-i Aliyyenin iyi olmasını ve ciddî islahâtını arzu eder idi.

Rus-Japon muhârebesinin netîcesi bugün gözükdüğü gibi Rusya münhezim olur ise İngiltere’de gizliden hâzır edilmiş olan islahât projesini mevki’-i fi’ile çıkarılması için münâsib bir vakitte hükûmet-i seniyyelerini mecbûr edecekmiş. Ve lâzım olur ise donanmasıyla İstanbul’u Mısır gibi taht-ı idâresine almak fikrinde imiş. “şeklinde rapor etmiştir (BOA, Y. PRK. SGE 10-15).

26 Mart 1905 tarihli tahriratta Japonya ve Rusya hükümetleri arasında barış görüşmelerinde alınan kararların mütalaa edilmesi için Lahey’de yapılacak konferansa Osmanlı Devleti’nin de katılması teklif edilmiştir:

“*Rusya ve Japonya hükümetleri beyninde i’âde-i sulh ve müsâlemet edilmiş olduğundan Lahey’de in’ikâd eden sulh konferans netâyic ve mu’âmelâtının*

tedvîn ve tekemmülü için imparator hazretleri in'ikâdi teklif olunan beyne'd-düvel yeni bir sulh konferansına cânib-i hükümet-i seniyyeden dahi iştirâk olunması teklifini..." (BOA, İ.HR 398-1323.Ş_8).

Lahey'de yapılacak konferansa Osmanlı Devleti'nin de katılması teklifine, II. Abdülhamid Meclis-i Vükelayı 27 Mart 1905 tarihli muhtırasında şu şekilde ikaz etmiştir:

*"Meclis-i Vükelanın işbu mazbatası manzûr-ı âli olarak bu bâbdaki tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhiye hâmiş terkimiyle tebliğ olduğu vechile **Devlet-i Aliyye'nin istiklâline ve tamâmiyyet-i mülkiyesine dokunacak aslâ bir şey olmamak kaydı dahî ilâveten derc olunmak üzere** mûcebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allık buyurulmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir."* (BOA, İ.HR 398-1323.Ş_8).

II. Abdülhamid yabancı haber kaynaklarından düzenli olarak istihbarat temin edebilmiştir. Bu manada Ajans Forina menşeli 16 Mart sene 1904 tarihli istihbarat şöyledir:

Ajans Forinadan târihiyle vürûd eden telgraf-nâme tercümesidir.

"(Paris) Petersburg'un erkân-ı harb dâ'iresi Japonyalıların bidâyet-i muhârebeden beri dört kruvazör ve beş torpido geçer ettiklerini ve bir zırhlının ziyâdesiyle zedelendiğini bildiriyor. Japonyalılar Çamulpu'da darbağ mürettebâtından iki Rus gemisinin cenâze alayını mutantan sûrette icrâ etmişlerdir. Kral Alfons ve Yagoda imparator Wilhem'le bi'l-mülâki kırkbeş dakika görüşmüşlerdir." (BOA, Y.PRK. TKM 47-61).

Bab-ı Ali Tercüme Odası'nda vazifeli tercümanlar Mehmet İzzet ve Herman, savaşın seyri esnasında da ciddi mesai yapmış görünmektedirler. II. Abdülhamid, dış basına ait yabancı gazeteleri de takip ettirmiştir (BOA, Y.PRK. ASK. 225-137). II. Abdülhamid kamuoyundaki Japon taraftarlığının aksine, hesabını önceden yaptığı tarafsızlık ve denge politikası muvacehesinde, Rusya'ya karşı iyi niyet gösterilerinden savaş müddetince vazgeçmemiştir. Hatta Rusya'ya donanımlı doktor, sağlık ekip ve ekipmanını göndermiştir. 21 Mart 1904 tarihli tahriratta Rusya'ya gönderilebilecek bu heyet Sultanın müsaadesine arz edilmiştir (BOA, İ.HUS 124-1322.L_36).

TÜRK DEVLET ADAMLARI VE RUS-JAPON HARBİ

1904-1905 Japon-Rus Harbi en başta II. Abdülhamid olmak kaydıyla Osmanlı Kamuoyunda, Osmanlı basınında ve devlet ricali içerisinde büyük bir alakaya mazhar olmuş, sebepleri ve sonuçları ile harbin başlangıcından nihayetlenmesine kadar tüm safahat dikkatle takip edilmiştir. Devlet erkânı içinde başta askeri kanatta yer alan Osmanlı Paşaları olmak üzere, Avrupa devletlerinde mevcut Osmanlı Sefirleri istihbarat ettikleri malumatı Sultana ihbar etmişlerdir. Bu

manada bazı devlet adamları görüş ve tavsiyelerini layihalar, risaleler ile arz etmişlerdir.

Savaşın çıkma ihtimali ve Osmanlı'ya muhtemel tesirleri ile alakalı II. Abdülhamid'e arz edilen 10 Nisan 1903 tarihli bir risalede savaşın ekonomik açıdan tesirleriyle alakalı şu dikkat çekici yorumlar yapılmıştır:

“Rusya Japonya muhârebesi bu iki devlet beynine munhasır kalabilirse Avrupa memâlik-i üzerinde te'sirât-ı muzırrası memâlik-i mezkûrenin mu'âmelât-ı ticâriyye ve ahvâl-i iktisâdiyyesi üzerinde hâsıl edeceği sû'î te'sirden ibâret olarak bi'n-nisbe hafif olacaktır demektir. Ma'a-hâzâ o yoldaki mazarrâtı bile nazar-ı te'essûf ve telehhiûfle müşâhede olunacak ahvâldendir. **Fî'l-hakîka harbin sâ'ir düvel-i mu'azzamaya dahi sirâyeti ihtimâli karşısında bil-cümle ashâb-ı sermâyeye hauf ve telâş târî olarak âlem-i ticâret ve sanâyi'de mütedâvel olan nukûd ashâbının sandûklarına çekilerek** emniyet-i umûmiyyenin avdetine intizâren hâşiyen oralarda ihtifâ edeceğinden muhârebenin hitâmına değin ve belki de ondan sonra bile bir hayli müddet **mu'âmelât-ı umûmiyye-i âleme durgunluk gelecektir.** Bu durgunluktan **memâlik-i şâhâne dahi fevka'l-hadd müte'essir olacaktır.** Zirâ ma'den i'mâlî, demiryolu inşâsı vesâ'iresi misillü teşebbüsât-ı sanâ'iyye ve ticâriyyemiz için sermâye tedârîki zâten pek müşkil olduğu hâlde bütün bütün derece-i istihâleye gelmiş olacaktır.”²

Risalenin devamında Uzakdoğu'da barışın hâkim olmasının cümle âlem için iyi olacağı ifade edilir. “Her ne kadar Aksâ-yı Şark Memâlik-i Mahrûse-i Hazret-i Pâdişâhiye pek ba'îd ise de insâniyyet mes'ele-i mühimmesinden kat'-ı nazar yalnız şu sebab bile aktâr-ı ba'ide-i mezkûrede dahi sulh ve müsâlemete halel gelmemesini cümle âlem ve âlemiyân ile berâber Osmanlıların dahi ez-dil u cân ve an-samîmî'l-bâl temennî etmekliğimizin âdetâ vecâ'ib-i insâniyyeden idüğü nezd-i irfân-ı âsîfânelerinde küfle-i arz u izâhdan vârestedir.” Risalede ifade olunan bir diğer husus ise; çıkması muhtemel Rus-Japon Harbi'nin mahalli olarak kalamayabileceği umumi bir harbe dönüşebileceği yorumudur: “Rusya ve Japonya muhârebesinin âlem-i insâniyetce netâcinin pek vahîm olabilmesi ihtimâli vârid-i hâtırdır. **Fî'l-hakîka harbin yalnız mezkûr iki devlet beynine munhasır kalmayıp ba'zı büyük devletlere bi's-sirâyeye bir harb-i umûmî şeklini** almasından korkulur. Bu bâbdaki hauf ve endişelerimin esbâbı ise husûsât-ı âtiyeden ibâretidir.”³

Devlet adamları Japon- Rus Savaşı ile ilgili görüşlerini ifade ederken daha evvelden Sultana verdikleri raporlarda isabet kaydettikleri hususları belirtmekten imtina etmemişlerdir.

“Aksâ-yı şarka izâfetle Japonya ve İngiltere menâfi'inin kat'iyen müttahid olub bu vahdet-i menâfi'in devleteyn beyninde er geç bir ittifâka netîce

² bk. Y.PRK. HR 33- 90- Vurgulama tarafımızdan yapılmıştır.

³ Aynı belge – vurgular bize aittir.

vereceğini ittîfâkın akd u i'lânından bir iki sene evvel hiss ve teferrüs ederek bâ-lâyiha-i mahsûsa atebe-i hümâyûna arz etmiş ve hükûmât-ı müctemi'a-i Amerika devletinin dahi Japonya'ya meyyâl ve müteveccih bulunduğunu dahi ol bâbdaki muhtıralarımda zikr ve ityân eylemiş idim. Bu bâbdaki en büyük şâhid-i âdilim ise zât-ı akdes-i hazret-i velî-ni'met-i bî-minnet-i a'zamîdir.” (BOA, Y.PRK. HR 33-90).

Türk devlet adamlarından bazıları Rus-Japon savaşı ile alakalı durum tespiti yapmaya gayret ettikleri raporlarında, Rusya ile ilgili birtakım siyasi analizlere de girişmişlerdir.

“Rusya'nın sûret-i umûmiyyede olarak siyâsî mesleği

Arz u beyândan müstağni olduğu üzere Rusya'da birbirine tâbi' üç nevi' kuvve-i siyâsiyye ya'ni üç siyâsî fırka vardır. Aşağıdan yukarıya doğru su'üd edildikde kuvvâ yahud fırak-ı selâse-i mezkûreden biri rûy-i arzdan mevcûd olan bil-cümle İslav akvâmının lede'l-imekân Rusya devletinin asâ-yı hükûmeti ve hiç olmazsa hüküm ve nüfûzu altına ittihâdını istihsâlê sâ'î olub el-yevm Ceneral İgnatiyefin taht-ı riyâsetinde bulunan "İslav ittihâd" cem'iyetinde temessül eden fırka-i siyâsiyyedir. İkincisi hey'et-i müdire ve müdebbire-i vükelâdir. Üçüncüsü de haşmetlü imparator hazretleriyle müşârun ileyhin harîm-i meclis-i müşâvereleri olub efkâr-ı zâtiyye-i haşmetâneleriyle te'sîr-i emr u nüfûzlarına sûret-i mahsûsa ve mutlakada tâbi' ba'zı zâdegân ile havâss bendegânlarından mürekkeb olsa câ'idir.”⁴

Sürekli bilgi aktaran Sefirlerin başında Londra Sefaret-i Seniyye'sinde vazifeli Musurus Paşa ve Petersburg Sefaret-i Seniyye'sinde vazifeli Hasan bin Hüsnü sayılabilir. Bu iki Osmanlı sefiri savaşın günlük seyri ve gelişmeler hakkında telgraflar vasıtasıyla Sultana malumat aktarmışlardır.⁵ Bu aktarılan malumatlar sadece vuku bulmuş olayların arzı şeklinde olmamış, istihbarat çalışmaları yoluyla Ruslar ya da Japonlar tarafından planlanan stratejilerin de Sultana istihbar edilmesi şeklinde raporlanmıştır.⁶ Petersburg Sefaret-i Seniyye'sinde vazifeli Hasan bin Hüsnü 11 Mart 1904 tarihli telgrafında Baltık Donanmasının Ruslar tarafından savaş bölgesine gönderilip, bu vesileyle çok büyük deniz ve kara muharebelerinin çıkabileceği ile alakalı olarak:

“Japonyalıların birçok mühimmât sarfıyla Puratur'u mükerreren topa tutmak gibi bahran vukû' bulan hareketleri haklarında pek ziyâde muzır ve ileride vahîm görülmekte ve muhârebeye Rusyaca el'ân bed' edilmemiş

⁴ Y.PRK. HR 33-90 devamı

⁵ Savaşın seyri ve havadisleri hakkında Sefaretten gönderilen telgraflar için bk. Y.PRK. EŞA 45- 92; Y.PRK. EŞA 45-66; Y.PRK. EŞA 46- 37

⁶ Petersburg sefâret-i seniyyesi ateşe militerliğinden mevrûd 5 Eylül sene 320 târihli tahrîrâtında ifade edildiğine göre yabancı tüm mektupların Rus istihbaratı tarafından açıldığı Sultana bildirilmiştir. Bkz. Y.MTV 265-52 *“Rusya dâhilinde bulunan umûm ecânibin mektûbları açılmakta ve dâ'i-i şühbe mekâtîbin sâhibleri Rusya'dan çikanılmakta ve hâlbûki diğer ecnebî sefâretlerinde olduğu gibi sefâret-i seniyye husûsî bir kurveye mâlik olmayıp tahrîrât-ı bendegânemin kâffesi Rus postasıyla irsâl edildiği cihetle açılacağı muhakkak ve ahîran Petersburg'u terk eden Almanya sefâreti ateşe militeri Baron Löö Töbec ile meydân-ı muhârebeye bulunan İsviçreli Miralayın Rusyadan ihrâci bu sebeplere mebnî idi”*

addolunarak yalnız önümüzdeki Temmuz ayında bahr-i Baltık donanması Bahr-i Sefîddeki sūfûn-i harbiyye ile berâber aksâ-yı şarkda bulunan donanmaya iltihâk ettikten sonra bahren ve beren kemâl-i şiddetle muhâsamâta kıyâm olunacağı anlaşılmaqda olduğunun mübârek hâk-i pâ-yı şevket-ihitivâ-yı cenâb-ı şehriyârîye arz u iblâğı müsterhamdır.” (BOA, Y.PRK. EŞA 45- 53).

Rus-Japon Harbi'nin tesirleri itibarıyla Balkanları nasıl etkilediği meselesi, Osmanlının takip etmeyi ihmal etmediği hususlardan biri olmuştur. Bulgaristan Komiserliği 2 Şubat sene 1319 tarihli arzında, Sofya kiliselerinde Rusların muzafferiyeti için ayinler tertip edildiğini, gönüllü olarak Rus ordusuna katılmak isteyen Bulgar subaylar bulunduğunu rapor etmiştir (BOA, A.MTZ.110-77). Bulgaristan Komiserliği, Bulgar Prensi Ferdinand'ın ve eski yeni Bulgar devlet adamlarının ayine iştirakine de değinilen Komiserlik Başkitâbet mu'âvini Mehmed Ali Beğın raporundan bahisle, 30 Kânûn-i sâni 1319 senesinde şu şekilde malumat vermiştir: *“Âyîne-i mezkûrda hey'et-i nuzzâr-ı hâzıra ile enzâr-ı sâbıka ve me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyye ve bir hayli ahâlî ve mekteblerin ve bi'l-hâssa ta'yîn edilmesiyle mekâtib-i muhtelif şâkirdânı ve Rus ve Sırb konsoloshâneleri me'mûrîni ve ma'iyeti berâberinde olduğu ve kendisi Rusya'nın Miniksi alayı üniformasını lâbis bulunduğu hâlde Prens Ferdinand dahi hâzır bulunmuştur.”* (BOA, A.MTZ.110-77).

Yine Hicri 9 Zilhicce 1321 tarihli Bulgaristan Komiserliği tahriratında; yapılan bu ayinlerin ve duaların, gönüllü olarak Rus ordusuna katılmak isteyen Bulgar subaylarının ve teşkil edilen Kızılhaç Yardımının, Çar'da memnuniyet uyandırdığı ifade edilmiştir. (BOA, A.MTZ.(04) 111-56). Viyana sefâret-i seniyyesinden gelen 23 Şubat 1904 tarihli tahriratta savaşın Balkanlardaki Osmanlı siyasetine menfi tesiri olmayacağı şu şekilde rapor edilmiştir: *“Kont “Golohonki” süferâ-yı ecnebiyyeden birine “Rusya ve Japonya muhârebesinin Balkan mesâ'ilinde hiçbir vechile aks-i te'siri görülemeyecektir...”* (BOA, HR. SYS 219_A- 87).

Teftiş-i askeri umumi komisyonunun hazırladığı 8 Nisan 1904 tarihli raporda Rus-Japon Harbi sırasında uygulanan savaş taktikleri, harekât ve Osmanlı ordusunda bu manada yapılabilecek çalışma ve hazırlıklar ile alakalı olarak II. Abdülhamid'e detaylı malumat verilmiştir (BOA, Y.PRK. KOM 13-42).

JAPONYA'YA II. ABDÜLHAMİD'İN MURAHHAS OLARAK GÖNDERDİĞİ ATEŞE MİLİTER PERTEV (DEMİRHAN) BEY'İN GÖZLEMLERİ

Pertev Paşa, 1871 İstanbul doğumludur. Harp okulu mezunu olan bu Osmanlı Paşası, eğitim için Almanya'ya da gönderilmiş olup Osmanlı ordusunun muhtelif kademelerinde hizmet vermiş hatta Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır. Pertev (Demirhan) Paşa Cumhuriyetin ilanından sonra mebusluk dahi yapmıştır (Kaori Komatsu 2007: 73).

II. Abdülhamid'in Osmanlı ordusu içinde birtakım ıslahatları takip etmek üzere Almanya'dan getirttiği Von Der Goltz Paşa'nın görüş bildirmesi ile Pertev Paşa, Osmanlı ateşe-militer ve Murahhas sıfatlarıyla, Japon- Rus Savaşı'nı takip ve rapor etmek üzere Mançurya'ya gönderilmiştir. Mukden Kara Savaşı'nı ve Port-Artur Kuşatma'sını fiilen gözlemlemiştir. Gerek cepheden ve gerekse döndükten sonra yazdığı rapor ve gözlemleri vesilesiyle, Japon- Rus Harbi ve özellikle Japonların tanıtılmasına ciddi katkıları olmuştur (Şahin 2001: 133-135).

Pertev Paşa sadece savaşın seyri hakkında bilgi aktarmakla kalmamış, II. Abdülhamid'e sunduğu 3 Haziran 1904 tarihli layihasında, Japonya'da resmi bir din kongresi teşkil edileceğinin bazı gazetelerde yazılmış olduğunu, fakat kendisinin henüz böyle bir çalışmanın Japonya'da başlatılacağı ile ilgili resmi kaynaklardan bir haber almadığını ifade etmektedir. Eğer böyle bir kongre yapılırsa Japonların ahlaken ve tabiatları gereği İslam Dini'ne, Hıristiyanlığa nazaran yatkın olduklarını şu şekilde ifade etmektedir:

"Kulları Japonya'dan avdet-i nâcizânemden beri Tokyo'da Japonlar tarafından İngilizce olarak neşr olunmakda olan haftalık "Japonya Tayms" gazetesine aboneyim. Bu sâyede Japonya dâhilinde gûzerân eden vekâyi'-i mühimmeye dâ'ir muntazaman ma'lûmât almakdayım. Ahîran Avrupa gazetelerinden naklen Türkçe gazeteler Japonya'da resmî bir din kongresi teşkil edilmek üzere olduğunu ve buna meşâhîr-i ulemâ'-i İslâmdan ba'zılarının iştirâk etmek istediğini yazdılar. Kulları şimdiye kadar aldığım "Japonya Tayms" nüshalarında buna dâ'ir bir şey göremedim. O cihetle mes'ele-i ma'rûzanın ne dereceye kadar doğru olduğunu bilemem. Ancak Japonya hükûmetince fi'l-hakîka bu yolda ciddî bir teşebbüs var ise Japonların din-i mübîn-i Ahmedî'yi Ortodoks, Katolik ve Protestan gibi Hıristiyân dinlerine tercih etmeleri ağıleb ihtimâldir. Daha Japonya'da iken hâkipâyı-ı şevket-ihvâ-yı hazret-i hilâfet-penâhîlerine arza ictisâr eylediğim vechile Japonlar bugünkü günde -kadınlarda adem-i tesettür, müskirâtın isti'mâline cevâz gibi- ba'zı âdât-ı zâhireden sarf-ı nazar, bir çok husûsâtta ahkâm-ı şerî'at-ı garrâya muvâfık denebilecek sûrette davranmaktadırlar. Japonların ta'kîb etmekte oldukları kavânin-i ahlâkiyyenin birçoğu din-i İslâm'da sarâhaten emredilmiştir." (BOA, Y.PRK. ASK 240-5).

Pertev Paşa layihasının devamında, böyle bir kongre gerçekleşirse, kongreye katılacak olan Din-i Celil-i İslam Hocası'nın bazı mühim evsafı haiz, maddi manevi ilimler bakımından donanımlı bir temsilci olması gerekliliği sadedinde;

"Şu kadar ki Japonlara din-i mukaddesimizin yalnız zevâhîrini değil, rûh ve gavâmızını dahi lâyıkıyla öğretmek onları inkâ' edebilmek ve aynı zamânda din-i İslâm'ın edyân-ı sâ'ireye karşı olan ruchân ve fevâ'idini ayân bir sûrette ortaya koymak için oraya gidecek ulemâ'-i İslâmın yalnız ahkâm-ı şerî'at-i İslâmiyyeye değil edyân-ı sâ'ireye dahi mümkün mertebe esâsî sûrette vâkîf olması ve en çok müsta'mel Avrupa lisânlarından biriyle ve meselâ Fransızca ve daha iyisi İngilizce ile tamâmen ifâde-i merâma muktedir ve hiç olmazsa bu lisânlardan birine mükemmelen vâkîf bir tercümâna mâlik

olması lâzım gelir. Âlem-i İslâmiyyetin terakkî ve te'âlîsi ve edyân-ı sâireye karşı muhâfaza-i nüfûz ve kıymeti husûsunda halife-i Resûl-i kibriyâ şevketlü padişâhımız efendimiz hazretlerinin öteden beri ibzâl buyurdukları himmet-i fevka'l-âde-i hilâfet-penâhileri inşâ'allâhu'r-rahmân bu mes'ele-i mühimmede dahi te'mîn-i muvaffakiyyet eder ve Asya kıt'asında nûr-i İslâmiyet bir kat daha intişâr eyler. Bundan ise terakkıyyât-ı âlem-i İslâm nokta-i nazarından siyâseten ne mühim inkılâbât hâsıl olabileceği vâreste-i arz-ı izâhdır."⁷

Pertev Paşa arz ettiği layihasında Uzakdoğu politik gelişmeleri bakımından mühim gördüğü meseleleri de II. Abdülhamid'e bildirmiştir. Siyam (Tayland) veliaht prensinin Japonya ziyareti ve Japon İmparatorunun son derece iltifat edip, Siyam Prensi ile alakalanması hususunda,

"Asyadaki "Siyam" kralının büyük mahdûmu ve Siyam ordusunun başkumandanı olan Prens hayli zamândan beri Tokyo'da biz-zât Japonya imparatorunun müsâfir-i hâssı sıfatıyla bulunmakta ve Japonya'nın bi'l-cümle mü'essesât-ı mühimme ve bâ-husûs askeriyesini ziyâret ederek fevka'l-âde mazhar-ı ihtirâm olmaktadır. Kendisinin Tokyo'da bulunduğu müddetce ikâmetine vaktiyle Prens Ho Henzolare tahsis edilmiş olan "Şiba" sarâyı tahsis edilmiştir. Japon gazeteleri bu ziyâret-i fevka'l-âdenin karîben Japonya hükûmetiyle Siyam hükûmeti arasında mühim bir itilâf ve belki de resmî bir ittifâk akdiyle neticeleneceğini yazıyorlar ki eğer vücûda gelirse böyle bir ittifâk Japonya'nın Asya dâhilinde te'mîn-i nüfûz için attığı ilk hatve olacak ve o havâlide müstemlekâtı olan Avrupalılara ve bi'l-hâssa Hind u Çin'deki Fransızlara işin sonunda pek bahâliya oturacaktır."⁸

Pertev Paşa İngiltere'nin, Japon ordusunun modernize edilmesi işini takip ettiğini de raporunda belirtmiştir.

"İngiltere hükûmeti daha Rus-Japon harbine başlanmazdan evvel Japon ordusunun tensikâtına dâ'ir amelî sûretde ma'lûmât-ı mükemmele almak için Japonya'ya sunûf-ı muhtelifeden birer zâbit göndermişti. El-yevm dahi İngiltere ordusundan Japonya'ya müte'ddid zâbitân gönderilmekte ve bu zâbitler muhtelif Japon alaylarında bulunarak bi'l-fi'l Japon ordusunun terakkıyyât-ı cedîde-i askeriyesini tedkîk ve ta'kib etmektedirler."

Pertev Paşa Rus-Japon Harbi sonrasında, hükümetin askeri sahada yaptığı çalışmalar ve Japon ordusu hakkında verdiği malumat ile raporunu tamamlamıştır.

"Japonya hükûmeti dâhilindeki şimendüferlerin kâffesi ile Kore dâhilindeki "Fuzan-Seul" şimendüferi resmen Japon hükûmeti tarafından satın alınmak üzeredir. Japon ordusunda hizmet-i askeriyeye ahîran iki seneye tenzîl olunmuştur. Bu sâyede Japon kuvâ-yı askeriyesi şimdikinden sülüsü nisbetinde artmış olacaktır. Japon donanması büyük bir sür'atle terakkî ve tezâyüd etmektedir. Harb-i ahîrde fevka'l-âde masraf etmek ve bâ-husûs

⁷ Aynı belge.

⁸ Aynı belge.

Ruslardan tazmînât-ı harbiyye alamamakla berâber Japon hükûmetinin mâliyyece yeniden bu kadar fedâkârlıklar icrâsına kalkışması hükûmet-i mezkûrenin ordu ve donanmasıyla her an ve her devlete karşı harbe hâzır bulunmak istediğine delâlet eder.

Teftiş-i askerî komisyon-ı âlîsi a'zâsından Erkân-ı harb mirlivâsı kulları Pertev.”⁹

Pertev Paşa, savaş esnasında meydana gelen bazı hadiselerden, tarafların moral durumlarının rapor edilmesinde muşahhas misaller olmak üzere, özellikle üç vak'ayı zikretmiştir. Rusların moral ve motivelerinin bozuk olduğunu şöylece raporuna almıştır:

“Purartur'da bulunan Rus asâkirinin kuvve-i ma'nevîyyesi şimdiki hâlde pek münkesir olub işbu ifâde-i kemterânemin sıhhatini mü'eyyid olmak üzere ahîran vukû'a gelmiş olan şâyân-ı dikkat ba'zı husûsâtı atebe-i seniyye-i mülûkânelerine arz u takdîme cür'et-yâb olunur. Şöyle ki:

1. Bundan birkaç gün mukaddem bir rus askeri içinde bir telgrafnâme sûreti ile küçük bir mektûb ve bir de on ruble bulunan bir çantayı karşılarında bulunan Japon hattına atmışdır. Bu mektûb ile Rus askeri kendisinin hâl-i hayâtında bulunduğunu Kırım'daki vâlidesine bildirilmek üzere berâberce atmış olduğu telgrafnâmeyi on ruble ile keşîde ettirilmesini Japonlardan ricâ ediyordu. Japonlar bu paranın noksânını ikmâl ile derhâl o telgrafnâmeyi keşîde etmişlerdir.

2. Boyasat kal'asının Japonlar tarafından zabtı üzerine Ruslar diğer birkaç mevki'-i müstahkemeyi de tahliye eylemişler idi. bu mevâki'den birinde şu ibâre muharrer bir kâğıd bulunmuşdur: "Japonlar cesûr ve şeci' adamlardır. Bunları tebrîk etmekle berâber muvaffakiyyât-ı mütevâliyyeye mazhariyetlerini temennî etmeliyiz. İşte o zamân kemâl-i ihlâs ile arzu etmekde olduğumuz sulh ve asâyiş istihsâl olunmuş olur".

3. Geçen gün kulları muhâsara ordusunun sol cenâhında bulunduğum sırada bir Rus mülâzımı firâr ederek Japonlara ilticâ etmiş ve Purartur'da bütün askerinin kemâl derece sabırsızlıkla harbin encâmını ve sulh ve âsâyişi arzu ve temennî etmekde olduklarını beyân eylemiş idi. “ (BOA, Y.PRK. TKM 50-1).

Pertev Paşa, savaş esnasında gözlemlerine dayanarak psikolojik tahlillere de girmiştir. “Bundan mâ'adâ Rus asâkiri dâ'imî bir ye'is ve nûmîd içinde bulunduğu gibi birçok şeylerden de mahrûm kaldığından muhârebeden usanç getirmiştir.”¹⁰ Pertev Paşa, yazdığı tüm raporlarında Japonların manevi cihetlerine de atıflar yapmış, ahlaki özellikleri hakkında kanaatlerini ifade etmiştir.

“Fi'l-hakîka Japonlar Ruslara karşı muhârebede pek şiddetli davranmakta olmalarına rağmen mecrûhîn ve üserâyâ gâyet âlf-cenâbâne mu'âmelede bulunmaktadırlar. Zâten Japonların tab' ve mizâcları pek mülâyim İtilâfa

⁹ Aynı belge.

¹⁰ Aynı Belge

gâyet müsâ'iddir. Bu millet efrâdı öyle bağırıtı çağırıtıdan hoşlanmadığı gibi beyhûde yere hiddet ve şiddet dahi göstermezler. Her işlerini şâyân-ı takdîr bir hilm ve sükûn ile ifâ edip zerre kadar gürültü etmez ve yekdiğerlerine karşı dahi sû-i mu'âmelede bulunmazlar.”¹¹

Pertev Paşa, Japon ordusunun komuta kademesinde vazifeli subaylar ve emirlerinde bulunan neferlerin, kısaca ast-üst ilişkilerinin muhabbet esasına dayandığını, herkesin saygı içerisinde kendisine düşen vazifeyi vecd içinde ifaya gayret ettiğini raporuna şu cümleleriyle not düşmüştür:

“Japon zâbitânıyla efrâdı meyânında câygîr olan münâsebât pek samîmi ve gâyet dostânedir. Zâbitân bu neferâta beşerîyyet ve cem'îyyet-i hâzıra nokta-i nazarlarından kendilerinin mâ-dûnü gibi mu'âmele etmeyip ancak bunları bir ordunun rûhu mesâbesinde bulunan itâ'at ve intizâm-ı askerinin icâbât-ı mahsûsasından olmak üzere rütbe ve mevki'an mâ-dûnlerinden addederler. Esbâb-ı mezkûreden nâşi gerek zâbitân ve gerek neferât yekdiğerine karşı bir hürmet-i mahsûsa ve muhabbet-i mütekâbile beslerler. Ve târîh-i harblerde şimdiye kadar emsâline ender olarak tesâdüf edilmiş olan bir ittîfâk ile ifâ-yı vazîfeye şitâbân olurlar. İşte Japon asâkirinin şu evsâf-ı cemîle-i askerîyyesi bir İngiliz muhbirine "Bu millet efrâdı ölümünden hauf ve endişe etmezler. Belki ölüme karşı giderler. Cümlesini sermâye-i mekâl etmişdi.”¹²

RUS-JAPON HARBİ ESNASINDA ÜLKE İÇİ MUHALEFET (JÖN TÜRKLER)

Japon Seyyah Kenjiro Tokutomi, Türklerin Japonya görüşünün temelinde Japon-Rus Harbi olduğunu ifade etmiştir. Batılı bir büyük devlet karşısında doğulu bir devlet galip gelmiştir ve Osmanlı gibi moderniteye dâhil olamayan ve sürekli topraklarını kaybeden bir ülke için bu ilham alınacak bir hadisedir. Üstelik Japonya, kendi kültür ve yaşantısını muhafaza ederek güçlenmiş, Batı teknik ve uygarlığını başarıyla aktarabilmiştir. Tokutomi bu durumu; “Jön Türkler de Osmanlı'da ikinci bir Japon Mucizesi tesis edebilirlerdi”, şeklinde yorumlamıştır (Erdemir 2009: 195).

Kendilerini, yıkılmaya yüz tutmuş köca devletin modernizasyonu işiyle vazifeli sayan Jön Türkler, Japonları örnek alabileceklerine inanmışlardır. Bu manada Japon uzmanları ülkeye getirtmeyi de düşünmüşlerdir. Rusya'da yenilginin ardından bunlara benzer, otokrasi ve Çar düşmanları nasıl bir yol izlemişse, ülke içi muhalefet de Osmanlı'da benzer mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Rusya'da bu muhalefet unsurlar “Duma” meclisinin açılmasını sağlamışlardır. “Çarlık ise, artık bundan böyle sadece eski yöntemlerle yönetmeye muktedir değildi ve kâğıt üzerinde bir “yurttaşlık özgürlükleri” ve “yasama” Duma'sı vaat etmeye mecbur kalmıştı.” (Stalin 1938: 75).

¹¹ Aynı Belge.

¹² Aynı Belge.

Jön Türkler Osmanlı modernleşme hareketleri bakımından kendilerine *Japon Modeli*'ni misal aldılar. Jön Türkler de benzer yolları yürüdüler ve 1908 'de silahlı ayaklanma ile meşruti idareye muvaffak oldular. II. Abdülhamid bu ayaklanma neticesinde açılan mecliste gayri-Müslim unsurların yoğun olarak bulunmasını tenkit etmek için “İngilizler, Hindistan’ı yıllardan beri idare ettikleri halde, oradaki Müslümanlardan vali ya da başka bir yüksek dereceli yönetici tayin ettiler mi? Dünyanın en eski ve en büyük meclisi olan İngiliz meclisinde, halkın kendi arzularını dile getirebilmek için seçilmiş bir tek Hintli milletvekili var mı?” (Öke 1981: 64) sorusunu sormuştu.

Japonların Ruslara karşı kazanmış oldukları galibiyetden alınan ders neticesinde İslam Dünyası’nda modernleşme konusunda iki refleks geliştirilmiştir. Birincisi İslami hassasiyet sahiplerinin meseleyi yorumlayışıdır ki; milli, yani dini kimlik muhafaza edilerek Batı’nın teknik ve teknolojisinin transfer edilmesi tarifidir ki; “Japon örneği” olarak formüle edilmişti. Diğeri ise laik görüştür ve Abdullah Cevdet gibiler tarafından savunulmuştur (Şahin 2001: 143). Öte yandan Jön Türkler içinde İngiliz hayranlığı taşıyan bir zümre, işi İngiliz büyükelçisini ziyaret edip, İngilizlere iltifatlar yağdırdıkları ve medeniyet önderi şeklinde yaftaladıkları bir mektubu imza edip vermeye kadar vardırıdılar. 29 kişilik bu grup içinde, Tevfik Fikret, İsmail Safa (Peyami Safa’nın pederi), Romancı Mehmed Rauf, Samipaşazade Sezai, Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimler vardır. (Uçar 2007: 273-274; Akdağ 2009: 131).

SONUÇ

Makalemizde 1904–1905 Rus-Japon Savaşını Osmanlı Devleti zaviyesinden incelemeye çalıştık. Ruslar; Bir Türk Atasözünde ifade edildiği üzere Dimyat’a pirince giderken ellerindeki bulgurdan da olmuşlardır. Balkanlar ve Boğazlar ile ilgili projelerine çalışırken Büyük Uzakdoğu hayallerine kapıldılar. Türk Atasözünü duymamış olmaları mazeret sayılabilir fakat aslında bir Rus atasözü olan “iki tavşanı kovalayan hiçbirini yakalayamaz” ikazına da kulak vermediler. İki tavşandan olduktan başka kanlı ihtilallara gark oldular.

Osmanlı’da meseleye en şümulü ve ihatalı yaklaşan kişinin II. Abdülhamid ve yanı sıra devlet ricali içinden ancak birkaç kişi olduğunu gördük. II. Abdülhamid kamuoyundaki Japon taraftarlığının aksine, hadiseler, tüm gelişmeler karşısında hesabını önceden yaptığı tarafsızlık ve denge politikası muvacehesinde yaklaşmıştır. II. Abdülhamid’in savaşı ne derece takip edebildiği ve gelişmelere hangi dereceye kadar vakıf olabildiği meselesine gelince, inceleyebildiğimiz arşiv vesikalarına göre: Rus ordusunda yapılan bir yolsuzluğa varıncaya kadar, II. Abdülhamid gelişmelerin en ince teferruatına dahi vakıf olabilmıştır. Gözlemci olarak gönderdiği Pertev Paşa Uzakdoğu’da gözü kulağı olmuştur. Yerine göre ecnebi ajanlardan gizli istihbarat temin etmiştir. II. Abdülhamid, iç ve dış devlet meselelerini takip ederken neredeyse her kavimden, her meslek ve camiadan insanları kullanmaya çalışmış, raporlar almıştır. Padişah,

Janen Eczanesi sahibi Jozef Rili'yi de ajan olarak kullanmış ve ondan gizli istihbarat temin etmiştir. Kalabalıkların meseleyi enine boyuna hesap etmeden “duygusal” tutumlar takındığını fark ettik. Savaşın Osmanlı'ya muhtemel tesirleri sadedinde; II. Abdülhamid'in kriz dönemini mevcut konjonktür dikkate alındığında, soğukkanlı ve tedbirli siyasetiyle iyi idare ettiği neticesine ulaştık.

Rus-Japon Harbi'nin; Çin'de, İran'da ve Rusya'da meşruti yönetim isteyenler için tepkimeyi hızlandıran siyasi katalizator mesabesinde olduğu ifade edilebilir. Bizde de muhalif grubu teşkil eden Jön Türkler bu dönüşüme talip olmuştur.

II. Abdülhamid, en azından tahtta kalıp mes'ul bulunduğu dönemde meselelere hakim görünmektedir. Çalışmamızı belgelerin eşliğinde anlamaya ve meselenin temeline nüfuz etmeye gayret ederken; tespit edebildiğimiz en temel sonuç olmak üzere: II. Abdülhamid, İngilizlerin, Osmanlı'yı Ruslar ve Japonlar arasında bir tercihe icbar eden tutumunu, İngiltere'nin ve Amerika'nın yürüttüğü gizli diplomatik hesapları, en yumuşak bir ifade ile bu emperyalistlerin beklentilerini; izlediği tarafsız ve ihtiyatlı, ince hesaplı ve dengeli siyasetle boşa çıkarmış görünmektedir.

SUMMARY

The main aim of the present paper is to present the perception of the Russian Japanese War (1904-1905) by Sultan Abdulhamid II and the Ottoman public. Although it took place far away from the Ottoman borders, the Russian-Japanese War was given special importance by Abdulhamid II and the Ottoman administration and was followed carefully for its military, diplomatic, and political aspects. Due to the close follow up by the Ottoman Sultan, the Ottoman public, government, and press gave special importance to this war. After the presentation of the special interest given to this war, its impact on our economic and political life will be documented; and this will be important to put forth the world view of the Ottomans at the beginning of the 20th century.

It can be stated that Abdulhamid II was differing in his views from the Ottoman public opinion regarding this war. The Ottoman public believed that Japanese victory would be beneficial as Russia is one of the archenemies of the Ottomans throughout history. The defeat of the archenemy by another force than the Ottoman Empire was a reason of joy in the public. However, it seems that the matter was not that simple for the Sultan. Abdulhamid II could foresee that a defeated Russia by Japan would cause Russia to change its focus from the Far East to the Balkans and hence this would cause problems in the Balkans.

We presented that Abdulhamid II was among the few people within the Ottoman Empire who could analyze the issue most comprehensively. Unlike the public favor for the Japanese, he approached the topics on the basis of the neutrality and equilibrium policy formed earlier despite all subsequent

developments. As to the extent of his follow up of the war and awareness of the developments, according to archive documents, he was aware of all events in their tiniest details, even of a corruption scandal in the Russian army.

The Young Turks took the Japanese Model as a sample for the Ottoman modernization movements. The Young Turks preferred a similar path and succeeded in establishing a constitutional monarchy in 1908 after an army uprising. In order to criticize the vast presence of non-Muslim elements in the parliamentary, Sultan Abdulhamid II asked "Have the British appointed a governor or another high-ranking ruler from the Muslim population there, despite their rule in India for years? Is there even a single Indian member of the British parliament, the oldest and largest one in the world, to voice the wishes of his people?" (Öke 1981: 64).

Abdulhamid II was dominating during his reign about the matters at hand. During our endeavor to understand the gist and the basis of the matters within the light of documents, the most fundamental outcome was that Sultan Abdulhamid II made efforts and policies to force the Ottomans to make a statement for the Japanese or Russians and the secretive diplomatic calculations of the United Kingdom and the United States with a neutral, cautious, finely calculated, and balanced politics.

We noticed that the crowds had "emotional" attitudes without considering the issues in depth. We came to the conclusion that, considering the result of the effects of the Russian-Japanese War, Sultan Abdulhamid II reigned the Ottoman Empire well during the crisis period, considering the conjuncture of those days, with his cautious and restrained policy.

KAYNAKÇA**1-Arşiv Belgeleri****Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

BOA, HRT.0093

BOA, Y.PRK. MYD 25-116

BOA, Y.PRK. BŞK 75-88.

BOA, Y.PRK. AZJ 50-88

BOA, Y.PRK. ASK 227-30

BOA, Y. PRK. SGE 10-15

BOA, İ.HR 398-1323.Ş_8

BOA, Y.PRK. TKM 47-61

BOA, Y.PRK. ASK.225-137

BOA, İ.HUS 124-1322.L_36

BOA, Y.PRK. HR 33-90

BOA, Y.PRK. EŞA 45-92

BOA, Y.PRK. EŞA 45-66

BOA, Y.PRK. EŞA 46-37

BOA, Y.MTV 265-52

BOA, Y.PRK. EŞA 45-53.

BOA, A.MTZ.110-77.

BOA, A.MTZ.(04) 111-56.

BOA, HR. SYS 219_A-87.

BOA, Y.PRK. KOM 13-42.

BOA, Y.PRK. ASK 240-5

BOA, Y.PRK. TKM 50-1

BOA, Y.PRK. TKM 48-13

2-Diğer Kaynaklar

- AKDAĞ, Ömer (2009). *Ana Hatlarıyla Türk Yenileşme Tarihi*. Konya: Palet Yay.
- ALADAĞ, Hüseyin Hilmi (2011). *1904-1905 Rus-Japon Harbi'nin Osmanlı Kamuoyundaki Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ü.
- ERDEMİR, Ali Volkan (2009). "20. Yüzyıl Başında İstanbul'da Bir Japon Gezgin Kenjiro Tokutomi'nin Türkiye İzlenimleri", *A.Ü.S.B.D* 9 (2): 195.
- ESENBEL, Selçuk (2008). "Savaşın Osmanlı Türkiye'si Üzerindeki Etkisi". *Toplumsal Tarih* (176): 70-71
- KOMATSU, Kaori (2007). "Türk Modernleşmesinde Japon İmajı". *Toplumsal Tarih* (160): 73.
- KUTAY, Cemal (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız: Hüseyin Rauf Orbay (1881-1964) C. III*. İstanbul: Kazancı Kitap
- ÖKE, Mim Kemal (1981). *II. Abdülhamit, Siyonistler ve Filistin Meselesi*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- STALİN, Josif Vissarionoviç (1938). *Eserler C. 15. çev. İsmail Yarkın*. İstanbul: İnter Yay.
- ŞAHİN, F. Şayan Ulusan (2001). *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- ŞAKİR, Ziya (1994). *Sultan Abdülhamid ve Mikado*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- UÇAR, Ahmet (2007). *Güney Afrika'da Osmanlılar*. İstanbul: Çamlıca Yay.
- UÇAR, Ahmet (Ağustos 1995). "Japonların İslam Dünyasındaki Yayılmacı Siyaseti ve Abdürreşid İbrahim". *Toplumsal Tarih* (20): 15-16.

EKLER**Ek-1: Y.PRK. TKM 48-13 Belgenin Transkripsiyonu**

28 Eylül sene 320

Mütercim Mehmed İzzet kulları

(Levant Herald) gazetesi-11 Teşrîn-i evvel

Viyana 11 Teşrîn-i evvel: (Matin) gazetesi Ceneral (Koropatkinin) kendiliğinden tecâvüzî harekâta başlamamıştır. Bi'l-akis işbu hareket politika ile askerî menâfi' nokta-i nazarından çarın evâmir-i kat'iyyesinin neticesi olduğunu beyân ediyor.

Tokyo- 10 Teşrîn-i evvel: (Ajans Royter)in mevsûk bir menba'dan ahz ettiği ma'lûmâta nazaran Japonyalılar geçenlerde yine hücumlar icrâ etmişlerdir.

Kal'a ile limanı o derecede dehşetli bir sûrette topa tutmuşlar ki isimleri henüz meçhûl üç kıt'a Rus sefîne-i harbiyyesini tahrîble gark etmişlerdir.

Londra-10 Teşrîn-i evvel: (Ajans Royter)in Ceneral (Oko)nun karârgâhından ahz ettiği ma'lûmâta nazaran Ruslar (Mukdan)ın cenûbunda hendekler ve (Mukdan) ile (Tiling)de istihkâmât inşâ ederek bunları demir levhalarla tahkîm ediyorlar. Londra gazetelerinden (Harbin)den ahz ettikleri havâdise göre Ruslar umûmî bir ileri harekete başlayıp (Ben Nay) şimendüfer istasyonunu zabt etmişlerdir.

Petersburg-10 Teşrîn-i evvel: Ceneral (Koropatkin) ma'iyetindeki Rus askerine hitâben neşr ettiği beyânnâmede Ruslara ihrâz-ı muzafferiyet etdirecek sûrette kesretli kuvâ-yı imdâdiyye vürûdunu ihbâr etmiş ve Rus ordusuna terettüb eden vazîfenin ehemmiyeti ile bâ-husûs (Purartur) şehrinin tahlîs-i lüzûmundan bahsetmiştir.

Paris-11 Teşrîn-i evvel: Ceneral (Koropatkin)in orduya hitâben beyânnâme neşretmiş olması Paris mehâfil-i askeriyesinde Rus ordusunun karîben gâyet şiddetli bir tecâvüzî hareketde bulunacağına delil addolunuyor.

Londra-11 Teşrîn-i evvel: (Tokyo) gazeteleri şimdiye kadar Japonyalıların her dürlü muhâcemesini te'sîrsiz bırakmış olan (Purartur) müdâfi'lerinin kahramânâne mukâvemetlerinden bahsederek ilâveten (Purartur)un her hâlde zabtolunacağı ümidini beyân ediyorlar.

Paris-10 Teşrîn-i evvel: (Mukdan)ın cenûb cihetinde şiddetli top sadâları işidilmiştir. Rusların (Yen Tay) ve (Punya Puça) mevki'lerinde Japonyalıları mağlûb ettikleri rivâyet olunuyor.

Petersburg'dan bâ-telgraf iş'âr edildiğine göre Bahr-i Baltık filosunun azîmeti Teşrîn-i evvelin on altısında olmak üzere kat'iyen karârlaştırılmışdır.

Paris–10 Teşrîn-i evvel: Petersburg'dan iş'âr olunduğuna göre Ceneral (Koropatkin) Japonyalıları taredtikden sonra (Ponya Poça) mevki'ini işgâl etmiştir. Japonyalılar (Liyaoyang)a doğru çekiliyorlar.

Rus ordusunun cebhesinden ahz edilen telgrafnâmelerin cümlesi Japonyalıların ric'at etmekte bulduklarını iş'âr ediyorlar.

Roma–10 Teşrîn-i evvel: Japonya'nın (Roma) sefâreti Japonya'nın bu ana kadar sarf etdiği mebâliğin (576) milyon (yen) ya'nî bir milyar (250) milyon Franga bâliğ olduğunu beyân etmiştir.

Petersburg–10 Teşrîn-i evvel: (Ajans Rus)a (Mukdan)dan vârid olan bir telgrafnâmede Ceneral (Koropatkin)'in bir hareket-i tecâvüz-kârâneye teşebbüs etmek üzere bulunduğuna ve (Benba Bunsu) mevki'inin Rus ordusu tarafından işgâl olunduğuna dâ'ir neşredilmiş havâdisi te'mîn ediyor. Rus erkân-ı harbiyye hey'etine vürûd eden bir telgrafnâmede Ceneral (Noço)nun taht-ı kumandasında bulunan Japon kolordusunun (Pen Tay) ile civârı terk ile (Liyaoyang)a doğru çekilmekte olduğu bildiriliyor.

Londra–10 Teşrîn-i evvel: (Tayms) gazetesinin Mançurideki muhbiri bâ-telgraf Japonyalıların Rusları (Mukdan)da kuşatmak maksadıyla bir çevirme hareketi icrâ etmekte buldukları ve Ceneral (Kroki)'nin şark cihetinden ve Ceneral (Fuşima)'nın garb cihetinden (Mukdan)a doğru ilerilemekte bulduklarını beyân ediyor.

Petersburg–10 Teşrîn-i evvel: (Çe fu)dan iş'âr olunduğuna göre (Purartur) bombardımanı devâm etmektedir. (Novye) gazetesinin ifâdesine göre (Purartur)da bulunan Rus asâkirinin mikdârı yirmi üç bin piyâde askeriyle on altı bin bahriyye neferinden ibâretidir.

Londra–10 Teşrîn-i evvel: (Sazehu) tersanesinde büyük bir fa'âliyyet hüküm-fermâdır. İki zırhlı derdest-i inşâ olmaktadır.

(Deyli meyl) gazetesi–8 Teşrîn-i evvel:

(Morning post) gazetesine iş'âr olunduğuna nazaran (Purartur)da su fikdânı vardır. Limanda bulunan cesîm Rus zırhlılarının topları çıkarılarak istihkâmlara vaz' edilmişlerdir. (Purartur)da Japonyalıları fevka'l-âde hasârât îrâs eden lağımlar vaktiyle Japonyalılar tarafından (Purartur) kurbunda vaz' edilip Ruslar tarafından ihrâc edilmiş olan lağımlardır.

(Niyork)dan ahzedilen husûsî ma'lûmâta göre Japonya filosu karîben yirmi kıt'a harb sefinesi ile tezâyüd eyleyecektir. Bunlardan bir kaçı (San Fransisko)da inşâ edilmektedir.

Rus ordusunun garb cenâhında Japonyalılar kongozlar ile beraber dört bin kişiye bâliğ olan bir kuvve-i askeriyyesi teşkil ediyorlar.

(Harbin)e vârid olan havâdise göre Ceneral (Kroki) Rusların sol cenâhından icrâ ettiği çevirme hareketine devâm ediyor. Japonyalılar birçok imdâd askeri ahz etmişlerdir.

Petersburg'dan şâyî' olan havâdise nazaran Mançuri'de bir kolordusunun kumandanlığına ta'yîn edilmiş olan Ceneral (Gripenberg) Teşrîn-i evvel ayının nihâyetinde aksâ-yı şarka müteveccihen müfâratat edecektir. Ceneral-i mûmâ ileyh şu vechile idâre-i lisân etmiştir: "Der'uhde edeceğim vezâ'if bi'l-hâssa el-yevm derdest-i icrâ olan harekâtın netîcesine müsteniddir. (Tiling) mevki'inde karârgâhımı te'sîs edeceğimi muhtemeldir. Şimdilik asâkir ve mühimmât ile memlû olarak (Harbin)e sevk edilecek olan birkaç bin şimendüfer arabasının nakline nezâret ediyorum. Gâyet kuvvetlice inşâ edilen işbu arabalar (Harbin)de kalarak kış esnâsında askerlerin ikâmetine mahsûs olacaktır".

(Deyli Telgraf) gazetesinin muhbiri kongozların (Sin Min Ting) şehrinde te'sîs eidilmiş olan karârgâhına gidip kongozların re'isiyle görüşmüştür. Kongoz re'isi dâru'l-harbde muhâsamâta iştirâk eden kongoz mikdârının on bini mütecâviz olmadığını ve bir Japon zâbitinin kumandası tahtında bulunan altıyüz kişilik bir kongoz çetesinin (Liyaoyang) cenûb-i şarkisinde ahîran iki yüz rus askerine hücûm ederek Ruslardan birçoğunu itlâf ettiğini söylemiştir.

(Sin Min Ting)de bulunan Çin me'mûrîn-i mahalliyyesi kongozları harekât-ı şekâvet-kârânesinden men' etmesi bunların hem Japonyalılar ve hem de Ruslar tarafından hizmetlerinde isti'mâl olunduklarından dolayı pek müşkil olduğunu söylemişlerdir. Geçenlerde Ruslar tarafından (Mukdan)a gönderilen bir mikdâr gümüş akça kongozlar tarafından sirkat edilmiştir.

(Çifu)dan âtîdeki ma'lûmât i'tâ olunuyor: bugün ale's-sabâh sâ'at iki buçukda (Çifu) limanı açıklarında şiddetli bir muhârebe-i bahriyyenin cereyân ettiği müşâhede edilmiştir. Top gürültüsünü işitilip elektrik projektörlerinin ziyâsı görünüyordu. Burada zannolunduğuna göre (Purartur) filosu limandan çıkıp (Çifu)ya ilticâ etmek istemiş ise de Japonya filosu tarafından tevkîf edilmiştir. (Deyli Meyl) gazetesinin bu habere dâ'ir mutâla'ası şu vechiledir: "Rus filusunun (Çifu) kurbuna kadar gitmiş olması Japonyalıların (Purartur) önünde ittihâz ettikleri tedâbirden dolayı gayr-ı mümkündür. Bizce (Çifu)da işidilen top ateşi Japon filusunun (Purartur)a erzâk getiren bir Çin yelken gemisi kafilesini keşfederek (Çifu)ya kadar ta'kîb edilmiş olmağla îzâh olunuyor."

(Çifu)dan ahzedilen diğeri bir telgrafnâme şöyledir:

Eylül'ün yirmi dört ve yirmi yedisinde (Purartur)da yeni muhârebeler vukû'a gelmiştir. Japonyalılar (Yüksek dağ)ı zabt etmek için defe'âtle teşebbüsât icrâ etmişler ise de bi'l-cümle hücûmlar def' edilmiştir. Ruslar Japonyalıların muvaffakiyetsizliğiyle teşvîk olunarak bir hurûc icrâ etmişlerdir. Fakat büyük zâyî'ât vererek püskürtülmüşlerdir. Vâdî cesedlerle mestûrdur. Maktûleri defn etmek üzere Japonyalılar yeniden bir mütâreke taleb etmişlerdir. Ma'amâfih

Ceneral (Stosel) bu talebe cevâb-ı redd vermişdir. Japonyalılar meyânında (beri beri) nâmıyla ma'rûf olan maraz müstevlî-i hüküm-fermâ iken (Purartur) Rus asâkir-i muhâfazası meyânında hummâ-yı tiffü'îdi münteşirdir.

Tokyo'dan şehir-i hâlin beşinde iş'âr olunduğuna nazaran (Purartur)u abluka eden Japon filosu tarafından derdest olunan bir Çin gemisi üzerinde (Purartur)a mahsûs erzâk bulunmuşdur. Mezkûr geminin süvarisinin ifâdesine göre (Çin Gatafo) limanında seksen yelken gemisinden müteşekkil bir filo (Purartur)a azîmet etmek üzeredir. Bu yelken gemileri Rus konsolosu tarafından iştirâ edilmiş olan eşyâ ile memlûdür.

Bu eşyâ meyânında mühimmât dahi mevcûd olması muhtemeldir. Japon filosunun son derecede dikkat ettiğine rağmen birçok (conk) gemileri (Purartur)a dâhil olurlar. Kaçakçılar gece esnâsında abluka filosunun bulunduğu mıntıkaya vâsıl olması için evkât-ı mu'ayyenede muhtelif limanlardan azîmet ediyorlar ve Ruslar tarafından vaz' edilen lağım tarlalarına vâsıl olunca Japon torpidolarından mahfûz bulunuyorlar. (Liyaotung)un cenûbunda yavaşmalarına müsâ'id birkaç iskeleler vardır. Japonyalılar şimdiye kadar birkaç yüz yelken gemisini tutmuşlardır. Bunların üzerinde külliyetli erzâk bulunmuş ise de mühimmât yok idi.

Mütercimi Herman kulları.

Ek-2: İ.HUS 124-1322.L_36 Belgenin Transkripsiyonu

“Bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî Rusya’ya i’zâm buyurulacak hey’et-i sıhhiyenin defteridir.

Müdir: Beyoğlu topçu kışla-i hümayûnunda ikinci alayın ikinci taburu topçu binbaşısı Sâkıb Efendi (Rus lisânına âşinâ)

Tabib ve operatör: kâimmakâm Ömer Şevki Beğ (Haydar Paşa hastahânesi operatörü)

Operatör mu’âvinleri: kolağası Azîz efendi (Bâb-ı askerî hastahânesinden), kolağası Abdullâh Efendi (Hamîdiyye Etfâl hastahânesinden)

Tabib ve operatör mu’âvinleri: Yüzbaşı Raif efendi (Rus lisânına âşinâ, Hamîdiyye Etfâl hastahânesinden), Yüzbaşı Salâhaddîn Efendi (Gülhâne hastahânesinden), Yüzbaşı Zihni Efendi (Gülhâne hastahânesinden), Yüzbaşı Orhan Abdi Efendi (Almanya’da ikmâl-i tahsîl etmiştir. Gülhâne hastahânesinden)

1 Eczâcı: Hüseyin Efendi (Mâbeyn-i Hümayûn-ı mülûkâne fahrî eczâcılarından diplomalı)

2 Tımarcı: Mahmûd Efendi, Harun Efendi (Haydar Paşa hastahânesinde buldukları)

1 Kâtib: Dâ’ire-i celîle-i askeriyeye ta’yîni

1 Anbar me’mûru: Velî Efendi (Hamîdiyye Etfâl hastahânesi ser-hademesi, Rus lisânına âşinâ)

1 Karantina me’mûru: Dâ’ire-i celîle-i askeriyeye ta’yîni

2 Aşçı ve aşçı yamağı: Dâ’ire-i celîle-i askeriyeye ta’yîni

2 Çamaşırıcı neferi: Dâ’ire-i celîle-i askeriyeye ta’yîni

4 Hademe: Ramazân Ağa (Hamîdiyye Etfâl Hastahânesi hademesinden)”

Ek-3: BOA, HRT.0093- Savaş Sırasında Bölgeye Ait Osmanlıca Bir Harita

